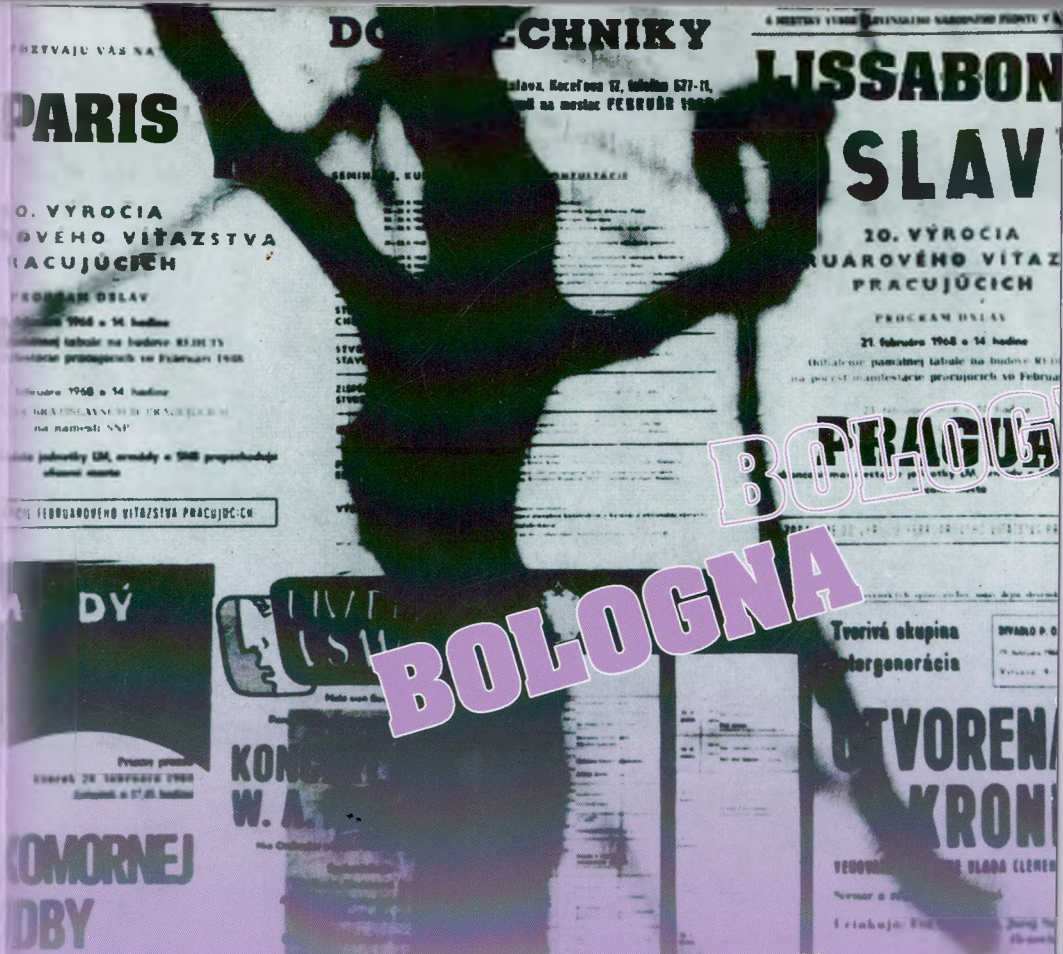

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

VI(74) ТОМ

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

УДК 378-044.247(477:4)
ББК 74.58(4Укр)+74.58(4)
В 55

Рекомендовано Вченою радою
ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"
Протокол №4 від 19 жовтня 2016 р.

Видання здійснено за сприяння Міжнародної Експертної Агенції
"Консалтинг і Тренінг" та Східно-Європейського Інституту Психології (Україна – Франція)

Редакційна колегія випуску:
Кремень В.Г., Савченко О.Я., Маноха І.П., Ляшенко О.І., Коцур В.П.,
Рик С.М., Вашуленко М.С., Бех І.Д., Калмикова П.О.

Відповідальний редактор випуску:
Маноха І.П., доктор психологічних наук, професор

Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" – Вип. 37-1, Том VI (74): Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – К.: Гнозис, 2017. – 598 с.

The Journal of Humanities SU "Pereyaslav-Khmelnytsky Pedagogical University by H.Skovoroda" - Vol. 37-1, Volume VI (74): Thematic Issue "Higher Education in Ukraine in the context of integration into the European educational space." - K.: Gnosis, 2017. - 598 p.

Свідцтво про державну реєстрацію KB №16427-4899р від 20.01.2010 року.
Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогічних та філософських наук наказом МОН України від 07.10.2016 № 1222.
Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з психологічних наук наказом МОН України від 11.07.2016 № 820.

У тематичному випуску розміщені наукові статті фахівців з питань вищої освіти, присвячені актуальній проблемі входження України до європейського освітнього простору. Перспективи євроінтеграційних процесів у сфері вищої освіти, вимоги Болонського процесу та питання готовності України відповідати цим вимогам, моніторинг якості освіти, стандарти європейського освітнього простору та завдання, що стоять перед вищою освітою України сьогодні – ось далеко не повний спектр проблем та питань, до висвітлення та спроби розв'язання яких звертаються автори випуску. У центрі уваги також питання управління якістю освіти, перспективи запровадження механізмів сучасного освітнього менеджменту, а також – умови й напрями оптимізації та розвитку вищої освіти України в сучасних умовах. Для фахівців-освітян, науковців, дослідників психолого-педагогічних та управлінських проблем розвитку освітньої справи в Україні та за її межами.

ISBN 978-966-2760-54-6
ISSN 2308-5126

© Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди, 2017 р.
© Східно-Європейський Інститут Психології, 2017 р.
© Міжнародна Експертна Агенція "Консалтинг і Тренінг", 2017 р.
© Видавництво "Гнозис", 2017 р.

HIGHER EDUCATION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF INTEGRATION TO EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE

Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору

3. Dzhon. O. Psikhologiya lichnosti: Teoriya i issledovaniya / O. Dzhon. L. Pervin; pod red. V. S. Maguna. M.: Aspekt Press. 2000
4. Ilin. E.P. Motivatsiya i motivy. SPb.:Piter. 2003
5. Karmin A.S. Kulturologiya: Kultura sotsialnykh otnosheniy. – SPb.: Lan. 2000
6. Klimov E.A. Vvedeniye v psikhologiyu truda: Uchebnik dlya vuzov. – M.: Kultura i sport YuNITI. 1998. – S. 29?30.
7. Klimov E.A. Psikhologiya professionalnogo samoopredeleniya. M.. 2005
8. Kolechenko A. K. Entsiklopediya pedagogicheskikh tekhnologiy Posobiye dlya prepodavateley. 2002.— 368 s.
9. Korzunin V.A. Zakonomernosti dinamiki professionalno vazhnykh kachestv voyennykh v protsesse professionalizatsii: Dis....d-ra psikhof. nauk – SPb.. 2001. 555s.
10. Krayg. G. Psikhologiya razvitiya. SPb.:Piter. 2002. 992 s.
11. Leontyev A.N. Deyatel'nost. soznaniye. lichnost. M.: Politizdat. 1975. s. 304
12. Markova A.K. Psikhologiya professionalizma. M..1996.
13. Chadenkova. O.A. Oprosnik motivatsii uchebnoy deyatel'nosti studentov: rukovodstvo po primeneniyu. Samara.;Samar.gumanit.akad.. 2004
14. Etika. Uchebnik./Pod obshchey redaktsiyey A.A. Guseynova i E.L. Dubko M. 2000
15. L.R. Rozvitok navchalnoi motivatsii studentiv // Sotsis. 2007. №4
16. Yasko B.A. Psikhologiya lichnosti i truda vracha: Kurs lektsiy / B.A. Yasko. Rostov –n/D: Feniks. 2005. 304 s.
17. Rosati. Connie S.. «Moral Motivation». The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2008 Edition). Edward N. Zalta (ed.).

Siomak A.V.

Lecturer, Medical Faculty №2, Donetsk National Medical University in Kropivnitskiy, Ukraine

The theoretical basis of motivational sphere of professional and personal development of medical students

elin1999@mail.ru

ЧОБАНЯН А.В.,

викладач, кафедра корекційної та
інклюзивної освіти, Інститут
педагогіки та психології, Сумський
державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка,
м. Суми, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ВЗАЄМОДІЇ СІМЕЙ ДІТЕЙ З ПОМІРНОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ ІЗ ФАХІВЦЯМИ ГАЛУЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано аспекти взаємодії сімей дітей з помірною розумовою відсталістю із фахівцями галузі спеціальної освіти. Автором обґрунтовано необхідність взаємодії батьків дітей з помірною розумовою відсталістю із фахівцями спеціальних дошкільних закладів щодо формування психологічної готовності до навчання у спеціальному загальноосвітньому закладі; наведено результати діагностики рівня взаємодії родин і спеціальних дитячих садків як головних учасників виховного й освітнього процесу.

Ключові слова: взаємодія, діти з помірною розумовою відсталістю, сім'ї дітей з помірною розумовою відсталістю, спеціальний дошкільний навчальний заклад.

В статье проанализировано аспекты взаимодействия семей детей с умеренной умственной отсталостью со специалистами отрасли специального образования. Автором обоснована необходимость взаимодействия родителей детей с умеренной умственной отсталостью со специалистами специальных дошкольных учреждений в условиях формирования психологической готовности к обучению в специальном образовательном учреждении; приведены результаты диагностики уровня взаимодействия семей и специальных дошкольных образовательных учреждений как главных участников воспитательного и образовательного процесса.

Ключевые слова: взаимодействие, дети с умеренной умственной отсталостью, семьи детей с умеренной умственной отсталостью, специальное дошкольное образовательное учреждение.

The article analyzes aspects of the interaction of families of children with moderate mental retardation with industry experts special education. The author substantiates the necessity of interaction between parents of children with moderate mental retardation with specialists of special preschool institutions in the conditions of formation of psychological readiness for training in special educational institutions; given the diagnosis of the level of interaction of families and special special preschool educational institutions as the main participants in the educational and educational process. Theoretical analysis and interaction aspects of practical experiment to study the interaction of family members of children with moderate mental retardation with experts special education levels and contributed to the definition of the essential characteristics of this interaction. The results of research will be the basis for further development of psycho-pedagogical conditions of formation of psychological readiness of preschool children with moderate mental retardation to learning in a special school.

Key words: *interaction, children with moderate mental retardation, family, children with moderate mental retardation, a special pre-school educational institution.*

Постановка проблеми. На початку третього тисячоліття в Україні відбуваються докорінні зміни в системі психолого-педагогічної допомоги дітям з помірною розумовою відсталістю та їх сім'ям. Зокрема, держава взяла курс на реалізацію гуманістичних засад дитиноцентричної парадигми щодо зміни соціокультурних відносин, розуміння важливості родинного середовища у розвитку, вихованні й соціалізації дітей з помірною розумовою відсталістю. Особливого значення виокремлені тенденції набувають при впровадженні психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю та їх сімей. Це певною мірою висуває нові вимоги перед родиною у питаннях взаємодії із фахівцями закладів спеціальної освіти в процесі формування психологічної готовності розумово відсталої дитини до навчання у спеціальній загальноосвітній школі. адже фахівці галузі спеціальної освіти є більш компетентними за батьків у питаннях розв'язання проблем розумово відсталих дітей. Тому, важливим стає питання узгодження впливів усіх суб'єктів (батьків, вихователів, логопедів, психологів) виховного процесу на дітей з помірною розумовою відсталістю за для формування психологічної готовності дітей до навчання у спеціальній загальноосвітній школі.

Аналіз актуальних досліджень. На нашу думку, взаємодія фахівців спеціального дитячого навчального закладу та сім'ї дитини з помірною розумовою відсталістю – складна проблема, що проходить тривалий розвиток,

набуваючи особливого значення у пошуку дієвих шляхів її розв'язання на сучасному етапі розвитку спеціальної освіти.

Як зазначає В.Б. Шапар, з точки зору психології взаємодія – це процес безпосереднього або опосередкованого впливу соціальних об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємну зумовленість [14]. Характеризуючи соціальну взаємодію, Г.В. Дворецька вважає її безпосереднім контактом між людьми. Це процес, в межах якого індивіди впливають на вчинки та спосіб думок одне одного [11]. Вочевидь, існує взаємний вплив суб'єктів взаємодії на формування особистісних новоутворень. Під час взаємодії відбуваються взаємні зміни в суб'єктах, які залучаються до цього процесу.

Близьким до поняття «взаємодія» є «спільна діяльність». На думку Т.В. Кравченко, якщо в першому випадку йдеться про взаємний вплив суб'єктів один на одного, який зумовлює їх рівномірний розвиток, то у другому – спільна діяльність передбачає узгоджену діяльність суб'єктів для досягнення спільної мети [8, с. 159].

Якщо під час взаємодії неможливо відокремити діяльність одного учасника від діяльності іншого, то під час спільної діяльності суб'єкти можуть діяти розрізнено, однак сукупність їхніх дій має забезпечувати досягнення спільної мети. Отже, передусім, взаємодія – це не тільки вплив людей один на одного, але і безпосередня організація їхніх спільних дій, що дозволяє групі реалізувати загальну для її членів діяльність.

За визначенням О.О. Бодальова і В.Я. Ляудіс, взаємодія завжди складається з двох компонентів: змісту і стилю. Зміст взаємодії визначає, навколо чого або з приводу чого розгортається та чи інша діяльність. Стиль взаємодії вказує на те, як людина взаємодіє з оточуючими. Науковці вказують, що можна вести мову про продуктивний і непродуктивний стиль взаємодії. Продуктивний стиль являє собою продуктивний спосіб контакту партнерів, сприяє встановленню і зміцненню стосунків, які базуються на взаємній довірі, розкриттю особистісних потенціалів і досягненню високих результатів спільної діяльності. Непродуктивний стиль взаємодії – непродуктивний спосіб контакту партнерів, що блокує реалізацію особистісних потенціалів і досягнення оптимальних результатів спільної діяльності [11].

Зміст взаємодії розкривається, якщо він втілений у певній спільній діяльності, вважає Г.М. Андреева. Взаємодія – це той елемент спілкування, що включає як обмін інформацією, так і організацію спільних дій, тобто комунікація відбувається під час спільної діяльності [2].

У працях американських соціальних психологів (Дж. Тібо та Г. Келлі), публікації яких вивчалися Г.М. Андреевою, подані моделі так званої діадичної взаємодії (*діада* – *пара*.) [1, с. 70-83]. Сутність запропонованого підходу реалізації взаємодії полягає в тому, що:

- будь-які міжособистісні стосунки є взаємодією, реальним обміном поведінковими реакціями в межах певної ситуації;
- взаємодія з більшою ймовірністю триватиме та позитивно оцінюватиметься учасниками, якщо вони отримують від неї вигоду;
- взаємодія триватиме, якщо для кожного партнера набутки перевищуватимуть витрати;
- взаємодія контролюється наслідками, при цьому партнери впливають на результати один одного.

Структурний опис взаємодії представлений також у транзакційному аналізі (аналізі спілкування) Е. Берна. Учений розглядає взаємодію під час спілкування через динаміку міжособистісних позицій партнерів, які позначаються як Батько, Дорослий, Дитина. За умови, коли транзакції збігаються (мають «додатковий» характер), тобто коли партнер звертається до іншого як Дорослий і той відповідає з такої ж позиції, взаємодія вважається ефективною [3]. Втім, коли один з учасників взаємодії презентується іншому з позиції Дорослого, а той, у свою чергу, відповідає з позиції Батька, то взаємодія порушується й узагалі може припинитися (транзакції тут є такими, що «перетинаються»).

Таким чином показниками ефективності є адекватне розуміння ситуації й адекватний стиль дії в ній [3]. На нашу думку, ефективність взаємодії залежить від адекватності сприйняття суб'єктами взаємодії одне одного й адекватної оцінки ситуації, за якої відбувається взаємодія.

Як вважає Г.В. Дьяконов, причинна зумовленість є головною особливістю взаємодії, коли кожна зі сторін сприймається як причина іншої та як наслідок одночасного зворотного впливу іншої сторони, що визначає розвиток об'єктів та їх структур. Якщо під час взаємодії виявляється суперечність, то вона стає джерелом саморуку і саморозвитку явищ і процесів [7, с. 82-96].

Слід зазначити, що взаємодія в певній соціальній системі не може спиратися виключно на причинно-наслідкові зв'язки між її структурними компонентами. Взаємодія має більш складну природу, зумовлену динамічними перетвореннями у сучасному суспільстві, потребою в мобільності та кооперації внутрішніх зв'язків у соціальній системі. Особливістю взаємодії є взаємодітримка, що гармонізує відносини суб'єктів взаємодії.

У сучасній науковій психолого-педагогічній літературі досить часто вживається термін «педагогічна взаємодія», але, водночас, рідко зустрічається тлумачення самої дефініції. Так у «Педагогічному енциклопедичному словнику» під педагогічною взаємодією розуміють процес, який відбувається під час навчально-виховної діяльності між вихователем та вихованцем і передбачає розвиток особистості останнього [9]. У процесі педагогічної взаємодії, на думку К.М. Шамлян, відбувається своєрідний обмін, від якого залежить очіку-

ваний результат навчально-виховної діяльності. Сам процес взаємодії вважається ефективним лише тоді, коли одночасно навчаються та виховуються всі її учасники [13].

Педагогічну взаємодію М.К. Подберезський розглядає як детермінований навчальною ситуацією, опосередкований соціально-психологічними процесами зв'язок суб'єктів (і об'єктів) освіти, що обумовлює кількісні та якісні зміни властивостей і станів зазначених суб'єктів і об'єктів [10].

Отже, педагогічна взаємодія – це процес спільної діяльності суб'єктів і об'єктів навчально-виховного процесу, який характеризується їх кількісними й якісними змінами та ґрунтується на гуманістичних суб'єкт-суб'єктних відносинах, узгодженості дій, навчанні та вихованні всіх учасників з метою досягнення очікуваного педагогічного результату.

У працях В.Г. Бочарової, наголошується, що про різні підходи до проблеми взаємодії виховних інститутів свідчать спроби дослідників створити «єдину структуру виховного процесу, у якому кожен інститут виступатиме як частина цілого» [5, с. 9].

Здійснений аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дозволив нам з'ясувати, що на сьогодні немає єдиного тлумачення поняття «взаємодія». Проте можна стверджувати, що взаємодія, і проблема взаємодії виховних інститутів є більш багатоплановою, ніж аспект об'єднання виховних сил у спільній діяльності.

Загалом, необхідність багатоплановість різних підходів до дефініційної сутності поняття «взаємодія» у працях згаданих вище авторів полягає в тому, що вони спонукають до більш глибокого дослідження категорії взаємодії, що має велике значення для подальших наукових досліджень. Крім того, ці праці охопили широке коло питань, що може стати підґрунтям для проведення нашого дослідження, оскільки дозволяє досить чітко висвітлити вихідні позиції взаємодії у виховному процесі.

Актуальною для нашого дослідження є проблема взаємодії фахівців спеціального дитячого навчального закладу і сім'ї дитини з помірно розумовою відсталістю. Ми висунули припущення, що об'єднання професійної компетентності фахівців спеціального дошкільного навчального закладу із педагогічною компетентністю сімей дітей з помірно розумовою відсталістю буде ефективним засобом формування психологічної готовності дитини з розумовою відсталістю до навчання у спеціальній загальноосвітній школі.

Метою нашої статті є наведення *результатів* теоретичного аналізу аспектів взаємодії та *результатів* практичного вивчення рівня взаємодії сімей дітей з помірно розумовою відсталістю із фахівцями галузі спеціальної освіти.

Виклад основного матеріалу. Відомий психолог О.М. Леонтьєв зазначає, що близьке оточення дитини, можна віднести до системи виховних впливів до

яких вона чутлива. Сучасна наука наголошує на важливості сімейного виховання для повноцінного розвитку особистості дитини, оскільки його сила та вплив не порівнюються з жодним, навіть з дуже кваліфікованим вихованням у дитячому садку чи школі. Психологічні та соціально-педагогічні дослідження дозволяють стверджувати, що сім'я посідає важливе місце серед соціальних груп, які впливають на формування особистості. Саме сім'я з її інтимно-особистими зв'язками, як ніяка суспільна установа, може забезпечити дитині емоційний захист, відчуття важливості та суттєвості свого існування, щирої зацікавленості в ній. Немає таких якостей особистості, у формуванні яких не брала б участь сім'я. Любов дитини до батьків, виступає гарантом емоційного благополуччя й безпеки. Дитині мало просто того, щоб її любили. Вона потребує підтримки на всіх періодах дитинства, особливо при розумовій відсталості. Глибокий, постійний контакт з дитиною — необхідна умова її виховання у будь-якому віці. Але тісний контакт і взаєморозуміння не виникають самі по собі. Батьки їх будують і творять, починаючи з віку немовляти.

В основу взаємодії сучасного дошкільного закладу і сім'ї покладається співробітництво. Ініціаторами його встановлення має виступати дошкільний навчальний заклад, оскільки педагоги професійно підготовлені до освітньої роботи. Педагог усвідомлює, що співробітництво потрібне в інтересах дитини. В цьому необхідно переконати батьків.

Взаємодія спосіб організації спільної діяльності з родинами, що здійснюється на основі соціальної перцепції за допомогою спілкування. Завдання взаємодії: забезпечення дитині в сім'ї та дошкільному закладі оптимальних умов для повноцінного фізичного та психічного розвитку, сприяння задоволення її потреби в емоційно-особистісному спілкуванні; підвищення рівня сформованості педагогічної культури вихователів та батьків.

За для, як найкращого, найвідповідальнішого підходу до виховання дитини, батьки разом з вихователями мають вибудувати свої стосунки на принципах взаємної поваги, розуміння важливості один одного і усвідомлення того, що таке партнерство матиме довготривалий вплив, на користь усіх.

Як зазначає О.В. Чеботарьова, ключовою позицією в оновленні змісту спеціальної дошкільної освіти є створення умов для системного розвитку можливостей розумово відсталої дитини з метою збагачення її соціального досвіду. Цим пояснюється необхідність розробки сучасних підходів до встановлення партнерського педагогічного взаємозв'язку сім'ї та спеціального дошкільного навчального закладу на основі об'єднання їх виховних компетентностей. Оскільки, як вихователі, так і батьки діють в інтересах дитини з розумовою відсталістю, приймають рішення стосовно її виховання та форм навчання, створюють для неї належні умови психофізичного розвитку при розумовій відсталості. Тому, від того, наскільки ці впливи будуть взаємо-

узгоджені, настільки й залежатиме успіх формування психологічної готовності до навчання дитини з помірно розумовою відсталістю.

Завдяки тісному співробітництву спеціального дошкільного навчального закладу з батьками, навколо дітей з розумовою відсталістю створюється атмосфера довіри, взаєморозуміння, підтримки, єдиних вимог. Це означає, що батьки та інші члени родини мають перестати бути пасивними, виступати в ролі експертів чи спостерігачів, і почати діяти з вихователями і дітьми на засадах партнерства з правом ініціативи, активної батьківської позиції, самоконтролю. Тільки завдяки наявності високій культурі спілкування педагогів і батьків, доброзичливості, неупередженості у розв'язанні існуючих проблем можна досягти ефективної взаємодії дошкільного закладу і сім'ї. Найсприятливіше вони складаються за умов, коли всі суб'єкти взаємодії усвідомлюють необхідність цілеспрямованого впливу на дитину з помірно розумовою відсталістю. Батьки повинні усвідомити конкретні позитивні наслідки для дитини з помірно розумовою відсталістю, засобом їх залучення до діяльності фахівців спеціального дошкільного закладу. Важливо, щоб батьки були впевнені в хорошому ставленні вихователів до дитини, відчували їх професійну компетентність з питань виховання, із урахуванням особистісних якостей (доброзичливість, чуйність, увагу до людей, турботливість). До цього треба віднести ще культуру спілкування, тактовність і взаємоповагу.

На думку Т.М. Дегтяренко, О.В. Чеботарьової, зміни національної системи дошкільної освіти, відображені у наступних законодавчих актах: Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти, Державна базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» призводять до необхідності реформування та модернізації змісту навчання та виховання у спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливостями психофізичного розвитку, зокрема, – розумовою відсталістю, які є безпорадними в самообслуговуванні (не вміють одягатися, роздягатися, користуватися туалетом, мити руки, вмиватися, їсти тощо), не розуміють елементарні словесні інструкції педагога, у них несформовані передумови ігрової, предметно-практичної, продуктивної, елементарної трудової діяльності. На разі, посилюється виховна роль родини в оволодінні навиками самообслуговування [4; 12].

У процесі роботи щодо визначення рівнів взаємодії батьків дітей з помірно розумовою відсталістю із фахівцями спеціальних дошкільних закладів та їх сутнісної характеристики, при здійсненні психолого-педагогічного супроводу дітей з розумовою відсталістю, було проведено нами експериментальне дослідження.

Експериментальне дослідження здійснювалось на базі спеціальних дошкільних закладів для дітей з розумовою відсталістю протягом 2015–2016

рр. міст Конотопа, Полтави, Сум та ін. (в дослідженні прийняли участь: 13 вихователів й психологів, 33 сім'ї дітей з помірною розумовою відсталістю)

Для забезпечення вірогідності результатів дослідження ми дотримувалися принципів послідовності й систематичності, а саме, кожний вид перевірки базувався на логічному продовженні попереднього.

Констатувальний експеримент передбачав вивчення готовності батьків до взаємодії із фахівцями спеціального дошкільного закладу з метою формування у дітей психологічної готовності до навчання у спеціальному загальноосвітньому закладі. Першим кроком реалізації поставленої мети експерименту була розробка анкети для фахівців спеціального дошкільного навчального закладу. Питання цієї анкети мали на меті визначення показників власного оцінювання фахівцями рівня взаємодії із членами родини за чотирма параметрами (застосування розмаїття форм залучення сімей дітей з помірною розумовою відсталістю до співпраці з фахівцями спеціального дошкільного закладу; кількість відвідуваності батьками/іншими членами родини батьківських зборів проведених фахівцями спеціального дошкільного закладу; кількість святкових заходів проведених фахівцями спеціального дошкільного закладу спільно з сім'ями дітей з помірною розумовою відсталістю; кількість надання індивідуальних консультацій наданих батькам/іншим членами родини фахівцями (за власним запитом) спеціальних дошкільних навчальних закладів за запитом сімей дітей з помірною розумовою відсталістю).

Отже, після анкетування та додаткових індивідуальних бесід з фахівцями спеціальних дошкільних навчальних закладів ми дійшли наступних висновків:

1. Фахівці спеціального дошкільного навчального закладу докладають зусилля щодо налагодження взаємодії із членами родин дітей з помірною розумовою відсталістю, однак переважно під час батьківських зборів, майже не застосовуючи інші форми роботи (тренінги, батьківські лекторії, психолого-педагогічне просвітництво). Форми взаємодії з сім'ями відзначаються одноманітністю, здебільшого застосовується – бесіда.

2. Взаємодія в напрямі надання індивідуальних консультацій, а також у спільній із батьками організації й проведенні святкових заходів відбувається зі сторони членів сімей дітей з розумовою відсталістю несистематично, на думку фахівців, переважна більшість батьків практично не пов'язують взаємодію із фахівцями з формуванням психологічної готовності до навчання у дітей з помірною розумовою відсталістю.

Наступний крок проведення констатувального експерименту полягав у з'ясуванні, за розробленою нами анкетою, ставлення членів родин дітей з помірною розумовою відсталістю до формування психологічної готовності дітей до навчання у спеціальній загальноосвітній школі у процесі взаємодії із фахівцями спеціального дошкільного навчального закладу. Крім того, з

метою уточнення та конкретизації інформації, отриманої шляхом анкетування батьків, з батьками проводилися групові бесіди.

Аналіз відповідей батьків на запитання анкети та питання під час бесіди дозволив отримати фактичні дані щодо їхньої активності та готовності до взаємодії у процесі формування у дитини психологічної готовності до навчання спільно із фахівцями дитячого садка. Це стало підґрунтям для визначення рівня батьківсько-дитячих стосунків в дитячому садку та поза ним. Отримані дані допомогли нам краще зрозуміти мотиви поведінки батьків і дитини з помірно розумовою відсталістю в соціокультурному середовищі та родинному оточенні, пояснити причини недоцільних дій й вчинків батьків щодо формування психологічної готовності у дітей з помірно розумовою відсталістю до навчання у спеціальній загальноосвітній школі. Ці дані стали підставою для об'єднання батьків у групи (до кожної з груп входили батьки, чії відповіді були схожі).

За результатами анкетування та бесід з батьками та фахівцями, нами батьків дітей з помірно розумовою відсталістю, з огляду на їх готовність до взаємодії, було умовно об'єднано за рівнями готовності у групи: *ініціативно-систематичної взаємодії (високий рівень), спорадичної (несистематичної) взаємодії (середній рівень), автономно-ізолюваної взаємодії (низький рівень)*.

I рівень «Ініціативно-систематичної взаємодії» – батьки дитини з помірно розумовою відсталістю проявляють власну ініціативу та готовність до взаємодії на систематичній основі; батьки сумлінно ставляться до навчання й виховання дитини з розумовою відсталістю, спрямовують розвиток дитини у відповідності до її психофізичного стану. Під час спільної роботи батьки несуть особисту відповідальність за виконання поставленого перед ними завдання. Батьки зі складу даної групи позитивно ставляться до взаємодії із фахівцями галузі спеціальної освіти, яка супроводжується активною співпрацею із фахівцями спеціального дошкільного закладу залученням до організації різноманітних виховних заходів та участі у них, демонструють високий рівень розвитку культури спілкування.

II рівень «Спорадичної (несистематичної) взаємодії» – для цих батьків характерна недостатня ініціатива/соціальна активність у взаємодії із фахівцями галузі спеціальної освіти, пристосування до ситуації, їхня взаємодія залежить від активності інших батьків дітей з розумовою відсталістю (чинять так, як інші); вони розуміють необхідність взаємодії з фахівцями галузі спеціальної освіти, проте зацікавленість до взаємодії характеризується спорадичністю, їхні дії і поведінка не завжди співпадає зі словами. У цій групі сімей спостерігається фрагментарне позитивне ставлення до взаємодії із вихователем-дефектологом, логопедом, спеціальним психологом, фрагментарне прагнення до підвищення розвитку культури спілкування.

III рівень «Автономно-ізолюваної взаємодії» – батьки автономної взаємодії байдужі до перспектив розвитку дитини, не сприяють покращенню стану дитини в умовах інтелектуального порушення, їхні дії і поведінка в соціокультурному середовищі суперечить суспільним нормам і правилам. Батьки не приділяють достатньої уваги формуванню взаємодії із фахівцями галузі спеціальної освіти, також власної співпраці із дитиною з помірно розумовою відсталістю, переконані що покращенням стану психофізичного стану, зокрема пізнавальної діяльності й соціальної активності дитини повинні займатися виключно фахівці дитячого навчального закладу/спеціалісти галузі спеціальної освіти. До взаємодії із фахівцями ДНЗ ставляться байдуже або налаштовані негативно, демонструють низький рівень розвитку культури спілкування.

Таблиця 1

Показники сформованості взаємодії сімей дітей з помірно розумовою відсталістю з фахівцями закладів спеціальної освіти

Назви рівнів сформованості взаємодії	На початок констатувального експерименту
Ініціативно-систематичної взаємодії	15,9%
Спорадичної взаємодії	57,2%
Автономно-ізолюваної взаємодії	26,9%

Висновок. Теоретичний аналіз аспектів взаємодії та проведення констатувального експерименту з практичного вивчення взаємодії членів сімей дітей з помірно розумовою відсталістю із фахівцями галузі спеціальної освіти сприяли визначенню рівнів й сутнісної характеристики цієї взаємодії. Отримані результати дослідження стануть підґрунтям для подальшої розробки психолого-педагогічних умов формування психологічної готовності дітей дошкільного віку з помірно розумовою відсталістю до навчання у спеціальній загальноосвітній школі.

Список використаних джерел:

1. Андреева Г. М. Современная социальная психология на Западе (теоретические направления) / Г. М. Андреева, Н. Н. Богомолова, Л. А. Петровская. – М. : Изд-во МГУ, 1978. – С. 70–83.
2. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – [3-е изд.]. – М. : Наука, 1997. – 562 с.
3. Берн Э. Трансактный анализ в психотерапии: системная индивидуальная и социальная психотерапия / Э. Берн; пер. с англ. – М. : Академический Проект, 2006. – 320 с.

4. Т.М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами : навчальний посібник / Т.М. Дегтяренко, Л.С. Вавіна. — Суми : Університетська книга. — 2008. — 302 с.
5. Бочарова В. Г. Взаимодействие школы и социальной среды / В. Г. Бочарова // Сов. педагогика. — 1992. — № 4/6. — С. 9–12.
6. Вачков И. Полисубъектный подход к педагогическому взаимодействию / И. Вачков // Вопросы психологии. — 2007. — № 3. — С. 16–29.
7. Дьяконов Г. Спілкування і взаємодія: діалогічний підхід / Г. Дьяконов // Соціальна психологія. — 2004. — № 3 (5). — С. 82–96.
8. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : [монографія] / Т. В. Кравченко. — К. : Фенікс, 2009. — 416 с.
9. Педагогический энциклопедический словарь / редкол. : М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. ; гл. ред. Б. М. Бим-Бад. — М. : Большая рос. энцикл., 2002. — 528 с.
10. Подберезський М. К. Характеристика особливостей педагогічної взаємодії / М. К. Подберезський // Вісник Дніпропетр. ун-ту імені Альфреда Нобеля. Серія „Педагогіка і психологія”. — 2011. — № 2. — С. 31–35.
11. Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся / под ред. А. А. Бодалева, В. Я. Ляудис. — М. : НИИОП АПН СССР, 1980. — 159 с.
12. Чеботарьова О. В. Удосконалення змісту спеціальної дошкільної освіти для дітей з розумовою відсталістю / О. В. Чеботарьова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. — Вип. XVII в двох частинах, ч. 2. Серія: соціально-педагогічна. — Кам'янець-Подільський : Мадобори-2006, 2012. — С. 223–228.
13. Шамлян К. Психологічні проблеми наставництва у вищій школі / К. Шамлян // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журнал / [за ред. Н. Г. Ничкало]. — 2001. — № 1. — С. 93–105.
14. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Б. Шапар. — Харків : Прапор, 2005. — 639 с.

Transliteration of References:

1. Andreeva H.M. Sovremennaya sotsyal'naya psykholohyya na Zapade (teoreticheskoye napravleniye) / H. M. Andreeva, N. N. Bohomolova, L. A. Petrovskaya. — М. : Yzd-vo MHU, 1978. — С. 70–83.
2. Andreeva H. M. Sotsyal'naya psykholohyya / H. M. Andreeva. — [3-e yzd.]. — М. : Nauka, 1997. — 562 с.
3. Bern Э. Transaktsionnyy analiz v psykhoterapii: sistemnaya yndyvydual'naya y sotsyal'naya psykhoterapiya / Э. Bern; per. s anhl. — М. : Akademicheskyy Proekt, 2006. — 320 с.
4. Т.М. Korektsiyno-reabilitatsiyna robota v spetsial'nykh doshkil'nykh zakladakh

- dlya ditey z osoblyvymy potrebamy : navchal'nyy posibnyk / T.M. Dehtyarenko, L.S. Vavina. – Sumy : Universytet-s'ka knyha. – 2008. – 302 s.
5. Bocharova V. H. Vzaymodeystviye shkoly y sotsyal'noy sredy / V. H. Bocharova // Sov. pedahohyka. – 1992. – # 4/6. – S. 9–12.
 6. Vachkov Y. Polysub'ektnyy podkhod k pedahohycheskomu vzaymodeystviyu / Y. Vachkov // Voprosy psykholohyy. – 2007. – # 3. – S. 16–29.
 7. D'yakonov H. Spilkuvannya i vzayemodiya: dialohichnyy pidkhid / H. D'yakonov // Sotsial'na psykholohiya. – 2004. – # 3 (5). – С. 82–96.
 8. Kravchenko T.V. Sotsializatsiya ditey shkil'noho viku u vzayemodiyi sim'yi i shkoly : [monohrafiya] / T. V. Kravchenko. – K. : Feniks, 2009. – 416 s.
 9. Pedahohycheskyy entsyklopedycheskyy slovar' / redkol. : M. M. Bezrukykh, V. A. Bolotov, L. S. Hlebova y dr. ; hl. red. B. M. Bym-Bad. – M. : Bol'shaya ros. entsykl., 2002. – 528 s.
 10. Podberezs'kyy M.K. Kharakterystyka osoblyvostey pedahohichnoyi vzayemodiyi / M. K. Podberezs'kyy // Visnyk Dnipropetr. un-tu imeni Al'freda Nobelya. Seriya „Pedahohika i psykholohiya“. – 2011. – # 2. – S. 31–35.
 11. Pyskholoho-pedahohycheskiye problemy vzaymodeystviya uchytelya y uchashchyksya / pod red. A. A. Bodaleva, V. Ya. Lyaudys. – M. : NYYOP APN SSSR, 1980. – 159 s.
 12. Chebotar'ova O.V. Udoskonalennya zmistu spetsial'noyi doshkil'noyi osvity dlya ditey z rozumovoyu vidstalisty / O. V. Chebotar'ova // Zbirnyk naukovykh prats' Kam'yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Zbirnyk naukovykh prats' Kam'yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka / Za red. O.V. Havrylova, V.I. Spivaka. – Vyp. XVII v dvokh chastynakh, ch. 2. Seriya: sotsial'no-pedahohichna. – Kam'yanets'-Podil's'kyy : Medobory-2006, 2012. – S. 223–228.
 13. Shamiyan K. Pyskholohichni problemy nastavnytstva u vyshchiy shkoli / K. Shamiyan // Pedahohika i psykholohiya profesiynoyi osvity : nauk.-metod. zhurnal / [za red. N. H. Nychkalo]. – 2001. – # 1. – S. 93–105.
 14. Shapar V.B. Suchasnyy tlumachnyy psykholohichnyy slovnyk / V. B. Shapar. – Kharkiv : Prapor, 2005. – 639 s.

Chobanyan A.V.

Lecturer, Department of Correction and Inclusive Education, Institute of Education and Psychology Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine

Research of interaction of families of children with moderate mental retardation with experts from the field of special education

Chobanyan_av@mail.ru

ШКЛЯЄВА Г.О.,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри економіки, маркетингу,
соціальної роботи та економічної
кібернетики, Кременчуцький інститут
ВНЗ «Університет імені Альфреда
Нобеля»,
м. Кременчук, Україна

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА: АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Стаття присвячена висвітленню актуальних питань, пов'язаних із формуванням комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників. Аналізуються особливості професійної діяльності соціальних працівників та висвітлюються основні комунікативні якості соціального працівника.

Ключові слова: компетенція, компетентність, комунікація, спілкування, комунікативно-діалогічна культура.

Статья освещает актуальные вопросы, связанные с формированием коммуникативной компетентности будущих социальных работников. Анализируются особенности профессиональной деятельности социальных работников и освещаются основные коммуникативные качества социального работника. Автор рассматривает коммуникативную деятельность социальных работников в трёх сферах: общение как диалог равноправных субъектов, управление в контексте субъект-объектного взаимодействия и подражание в активных объект-субъектных отношениях.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, коммуникация, общение, коммуникативно-диалогическая культура.

The article is devoted to topical issues related to the formation of communicative competence of social workers. The features of professional social workers and highlights the main communicative competence of social worker. In modern society, the growth rate of transmission of information and analysis of the first condition of

VORONINA G.R. , Comparative analysis of Ukrainian and foreign scientific approaches to conceptual definition of «career perspective»	144
HALATSYN KATERYNA , Aspects of formation a communicative culture of students in higher technical educational institutions in the process of extracurricular work	152
DOROSH TATJANA , Features of abroad training of music teachers	162
KOSTENKO N.I. , An integrative approach to intercultural communication in the system of higher education	171
LASHUK N.M. , Key factors in the formation of the medial competence of marketing	180
LYSAK LARYSA, LYSAK TETYANA, EFREMENKO VIKTORIA , Social competence as the key issue in the formation of intellectual, creative, exploratory and research abilities of students	191
MILASH OKSANA , Theoretical and methodological foundations of the process of preparing a portfolio for future teachers.	201
POMYLUYKO V.U. , Psycho-pedagogical conditions of development of key competencies of adults in the Corporate Training	213
RAK LYUDMILA , Titarenko Natalia, Comparative analysis of salesman' methods to choose the best tourist route	224
SAKHNEVYCH INNA , Pedagogical conditions of blog-didactics usage in the process of learning professionally-oriented English and formation of media culture of students in high technical schools	237
SERVACHAK ELENA, KOVALENKO IRINA , Update of the career guidance system as a means of improving the quality of vocational education	248
SERMAN L.V. , Analysis of formation of communicative skills of students - future teachers of physical education	262
SIKORSKAYA LARISA , Organization of independent work in a foreign language in the context of the main requirements of the Bologna Process	272
TOMASHEVSKYY VOLODYMYR , Aesthetic culture actualization of future designers as one of the pedagogical conditions of its formation at higher educational establishments	282
TUROVSKA G.I. , Organization of educational process in higher educational institutions under conditions of European integration	293
UCHITEL INNA , Formation of future professional training pedagogues' teamwork skills as a pedagogical problem	301
CHARKINA E.A. , Technology of formation and development of leadership competences for students	
SHYNER ANNA , Psycho-pedagogical aspects of learning English in technical universities	310

Psychological aspects of formation and development of personality and of society 328

- VOVK VALENTYNA**, The structure of the subjective position of the individual professional future 329
- GALTSEVA TATYANA**, Personality correlates of academic self-efficacy of students 340
- KALYUZHNA I.P.**, Theoretical analysis of the psychological factor of professional self-identification 350
- KYRYLENKO L.D.**, Psychological maturity: psychology of everyday life 360
- MASLOVA V.A.**, Conceptual approaches to solving the problem of self-identity in scientific research 380
- MOJSIJENKO Y.**, Ukrainian social and psychological thought in 1920-1950: source base and research methods 397
- PISHUN S.G.**, Paradigmatic approach to personal development of students in leisure practice . . . 407
- POLUKHINA MARYNA**, Psychological content of crisis in personal professional formation . . . 417
- SENYK OKSANA, ABRAMOV VOLODYMYR, HRECHKOSII MARHARYTA and others**, Questionnaire of Time-scale by Ph. Zimbardo: validation results for the Russian version of Russian-speaking Ukrainians and review key Ukrainian version 428
- SYRTSOVA OLGA, CHERTOVA YULIA**, The features of the conditions of the formation of the national identity of a personality in the educational institutions of the yellow (probable) zone of terrorist threat 450
- SIOMAK A.V.**, The theoretical basis of motivational sphere of professional and personal development of medical students 463
- CHOBANYAN A.V.**, Research of interaction of families of children with moderate mental retardation with experts from the field of special education 471
- SHKLYAEVA GALINA**, Communicative competence of social worker: actual aspects 483

The sequence of secondary and higher education as a European standard 494

- BUSHNYEV Y.S.**, Conceptual apparatus citizenship study of future teachers Teachers College 495
- VOZNYUK LIDIYA**, The role of postgraduate education in the development of methodological culture of teacher 505